

Uskaltaako valistus todella ajatella?

Juha Koivisto, Markku Mäki ja Timo Uusitupa (toim.):
Mitä on valistus? Vastapaino, Tampere 1995.

Valistus halusi purkaa myyttejä, mutta kuitenkin kaikki myytinpurkajat, valistus välttämättä myös tarvitsi niitä ja alkoi lisäksi itse pian muuttua myytiksi.

Mitä on valistus? -kirja purkaa ansiokkaasti valistukseen itseensä kietoutunutta mytologiaa ainakin siinä, ettei se pyrikään varsinaiseen vastaukseen tai yhteen määritelmään. Kirjan 24 käännösartikkelia ynnä johdannot avaavat niin paljon erilaisia näkökulmia, että koko käsite tuntuu väliillä katoavan, mutta lopputulos on silti käsitteen ja sen historian merkittävä rikastuminen lukijan omassa ajattelussa.

Pääpaino on 1700-luvussa ja nimenomaan saksalaisessa valistuksessa. Kirja tarjoaa useita aiemmin täysin suomentamattomia ajattelijoita kuten Johann Georg Hamann tai Moses Mendelssohn eikä Herderiäkään itse asiassa liene suomeksi järin näkynyt. Kant, Goethe ja Schiller ovat tukevasti edustettuina.

Kirja onnistuu välttämään laajan alueen antologioita aina uhkaavan, erillisiksi raapaisuiksi jäämisen vaaran. Saksalaiset puheenvuorot henkivät aitoa moniäänistä debattia, jota kysymykset uskon, tiedon ja oman ajattelun, järjen ja ilmoituksen, historian ja kritiikin suhteista sekä ihmisen henkisen ja intellektuaalisen kasvamisen mahdollisuuksista kuitenkin pitävät koossa.

Ranskalainen ja englantilainen valistus jäivät hieman vähemmälle, mutta näihinkin kirja tarjoaa kaikkein totutuimmista ehkä poikkeavia näkökulmia. Ranskan 1700-lukua edustaa Rousseau, jonka nimiin liitetty takaisin luontoon -fraasi saa uutta valaistusta. Myös David Humeen avautuu suomenkieliseen lukijalle uusi näkökulma Humen pohtiessa mm. "kovan tieteen" ja esseistiikan suhdetta tavalla, jossa näyttää olevan paljon yhä pätevää ainesta.

Ehkä onkin niin päin, että valistuksen eräät klassiset ideaalityypit, englantilainen luonnontieteellisesti orientoitunut empirismi

ja Ranskan ensyklopedistien rationalistinen edistysusko jäävät kirjassa liiankin vähälle huomiolle. Uudempia aikoja edustavat puheenvuorot, etenkin Max Horkheimerin artikkeli kun kuitenkin suuntaavat kritiikkinsä osin juuri näitä valistuksen standardiopeja vastaan.

1900-lukua edustavat myös Adorno, Gramsci sekä lopuksi Foucault ja Habermas. Varsinkin kahden jälkimmäisen pyrittely siitä mitä ensin Kant ja sitten Foucault todella sanoikaan jää hiukan latteaksi eksegeetikaksi. Adorno ja Gramsci sentään tarttuvat valistuksen kriittisessä hengessä oman aikansa muuhunkin todellisuuteen, mutta silti oman aikamme varsinaisen luova panos valistuksen traditioon jää tämän kirjan valossa ohueksi. Yhdeltä kirjalta ei voi kaikkea vaatiakaan, mutta valistuksen historian kannalta hyvin ansiokas teos panee miettimään, että valistusta ei nykyajassakaan tarvitsisi ymmärtää vain vanhahtavana tai peräti kumottuna fraasina. Valistusajattelun värikään kirjon hengessä saisi nykyajastakin irti ainakin enemmän kuin yhtä oikeaa totuutta saarnaavilla postmoderneilla dogmeilla.

Ainakaan valistuksen tekeminen pelkätään historialliseksi tutkimuskohteeksi ja käsittepyörittelyksi ei tee täyttä oikeutta järjen ja kriittisyyden julkisen käytön vaatimuksille.

Eero Ojanen

Kevyt kolmonen

Jaana Venkula, *Arki ja tieteellinen ajattelu*.
Tieteellisen toiminnan ulottuvuuksia III.
Yliopistopaino, Helsinki 1995.
169 s.

"Tietäminen on aivojen kokonaisvaltaista toimintaa [...] Se ei ole opitun tiedon muistamista vaan omien aivojen käyttämistä [...] Sen mitä ihminen tietää ja ajattelee, pitää muuttua myös toiminnaksi. Tiedolla on hyvin vähän arvoa, jollei ihminen omassa elämässään sitä käytä." (S. 165). Näin kirjoittaa Jaana Venkula Tieteellisen toiminnan ulottuvuuksia -sarjan kolmannessa osassa.

Teoksen kirjoitukset ovat alkujaan ilmestyneet vuonna 1986 tai sitä ennen ilmeisesti jossain päivälehdissä, sillä artikkelit käsitte-